

De Jesus kallar vänner, kvinnor och män i Kyrkan

Vad är problemet?

Den franske filosofen och jesuiten Michel de Certeau har hävdade att kristendomen är grundad på en förlorad kropp¹. Lite drastiskt, men inte teologiskt fel, kan vi tillägga att vi återfunnit kroppen, och att den kroppen är vi. Vi talar om Kyrkan som Kristi kropp, som Guds fortgående inkarnation i och genom oss. Om vi nu är detta Guds människoblivande över tid och rum, vad är det då för kropp vi är kallade att levandegöra? Hur representerar vi denna kropp och vilka kan göra det? Vilka bestämmer hur den här kroppen ska fungera och vilken legitimitet har de som bestämmer? Vad har den Heliga Skrift att säga och vad har tolkningen varit och hur kan tolkningen vara idag, byggd på de erfarenheter som gjorts under två tusen år?

När vi talar om Gudsuppenbarelse och troserfarenhet så talar vi om tolkning. Alla erfarenheter som en enskild eller en grupp har gjort av det vi kallar uppenbarelse är en tolkning eftersom skeendet eller händelsen måste kläs i en kulturellt betingad språkdräkt. Hur denna tolkning blir meningsskapande över tid och rum är en av teologins viktigaste uppgifter. Frågan om hur vi förhåller oss till varandra som kristna systrar och bröder, som Jesu vänner, handlar också om hur vi tolkar tillvaron, både historiskt och i nuet. Än mer handlar det om hur vi tolkar vår tro i ett eskatologiskt perspektiv, alltså vad det är vi ska nå fram till. Kristen människosyn är till sin grund eskatologisk, något jag ska återkomma till.

Trots att vi är kallade att vara systrar och bröder, trots att vi är kallade att vara vänner, så har Kyrkans kropp lidit av och lider fortfarande av maktmissbruk och en obalans när det gäller genusfrågan. Alla mänskliga institutioner är till olika grad drabbade av orättvisor och maktmissbruk. Detta gäller även kyrkliga organisationer. Men idealet är högt ställt för Kyrkan, som Kristi kropp, som Guds fortgående inkarnation, och då borde verkligheten i kyrkor och samfund vittna om ett annat förhållningssätt. ”Så är det inte hos er”, säger Jesus när han talar om härskarnas och furstarnas makt över folken, och istället ger den ömsesidiga tjänsten som ett ideal till lärjungarna².

”Kyrkan innesluter syndare i sitt eget sköte. Hon är helig, men samtidigt behöver hon alltid renas, hon går ständigt botens och förnyelsens väg” läser vi i *Lumen Gentium*, Andra Vatikankonciliet dogmatiska konstitution om Kyrkan³. Vad är då denna förnyelsens väg som hela Guds folk är kallat att förverkliga?

¹ *The Mystic Fable*, vol 1, University of Chicago Press, 1992

² Mark 10:42-45

³ Andra Vatikankonciliet dogmatiska konstitution, *Om Kyrkan*, (*Lumen Gentium*), Katolsk dokumentation 4, Katolska bokförlaget, Uppsala, 1988, § 8

I följande anförande avser jag att kortfattat visa på en konstruktiv teologisk antropologi där vi alla, oavsett kön eller funktion är kallade att vara vänner, eller att vara systrar och bröder. I jämbördiga relationer är vi kallade att avspegla den Treenige Guden, vilket får konsekvenser för hur vi handskas med makt och auktoritet. När vi talar om makt och auktoritet, talar vi inte bara om organisationsformer, utan även om tolkning, vilka som har ett tolkningsföreträde och varför, och hur det påverkar självförståelsen av vår tro.

Språk och tolkning

Vårt språk avslöjar hur vi ser på saker och ting. Genom vårt språk avslöjar vi såväl självförståelsen av vår tro, liksom vår ideologi och målsättning. De strukturer som vi sedan lever i, påverkar i sin tur vårt språk. Det liturgiska och teologiska språkbruket är inte undantaget från den regeln. Var och en av oss har en självförståelse av vår tro men den är präglad både av den kyrkliga gemenskap vi tillhör och av den historiska trostradering som finns bakom varje gemenskap. Bibeln själv är också en del av denna trostradering och måste alltid tolkas på nytt. Men vem tolkar? Katoliker anser att tolkningsföreträdet ligger hos det levande läroämbetet vilket får konsekvenser för vilken tolkning som ges och vilken självförståelse som presenteras.

Bakgrunden till en fortsatt obalans mellan könen i kyrkliga sammanhang finner vi när vi analyserar hur vi talar om Gud och människan och om relationen mellan de två. Det handlar om hur vi tänker oss såväl skapelsen som återlösningen. Det handlar om hur vi låter vårt eskatologiska perspektiv belysa vårt nu och tolka vår historia. Hur beskriver vi den kyrkliga gemenskapens liv och vandring fram till en fullkomning? Vilken gudsrepresentation är för handen i vårt eget liv och i den kyrkliga gemenskapen och stämmer de överens? Vilken social bakgrund och ideologi påverkar vår tolkning av det gudomliga?

Samma frågor kan vi också ställa när det gäller makt och auktoritet. Vi möter maktmissbruk och rädsla i alla organisationer där människor kommer samman, så också i kyrkliga strukturer. Otillbörligt maktutövande, både i konkreta handlingar och i orimliga tolkningar av trosläran, riskerar att skapa inte bara motstånd och förakt, utan också likgiltighet, inför något som man upplever som irrelevant. Kyrkliga auktoriteter är ofta komprometterade idag och en av nyckelfrågorna berör samspelet mellan kvinna och man, men också frågan om orättfärdig maktutövning vilket givetvis drabbar båda könen.

Låt mig i det här sammanhanget påminna om att auktoritet är en positiv egenskap, medan makt är dess absoluta motsats. Ordet auktoritet kommer från

latinets *auctoritas* och *auctor*, som i sin tur går tillbaka på verbet *augere*, som betyder ”att berika, öka, få att växa”. Den som i en ledarposition har auktoritet står sålunda i ett ömsesidigt samspel med dem som han eller hon är satt att leda eftersom båda parter har ett ansvar i en process att mogna och växa. Auktoritet föds ur en gemenskap och måste svara mot densamma, för att förbli legitim.

Auktoritet har att göra med ärligt sökande efter sanningen, en mångfaldig sanning. Att utöva auktoritet är att erkänna att det finns olika utgångspunkter att se på tillvaron, samtidigt som det måste finnas något enande att växa mot. Den som handlar auktoritärt har tappat sin auktoritet och måste hävda sin ställning eller åsikt med maktmedel och bygger upp ett exkluderande revir. Då blir förmedlingen av sanningen enformig istället för mångfaldig. Observera att jag inte säger att det finns en mångfald av sanningar, utan att sanningen är mångfaldig i sig. En person med auktoritet får på ett naturligt sätt människor att bejaka mänsklighetens mångfald som en rikedom samtidigt som hon eller han kan leda oss alla till att bli mer människor, att bli det vi är skapade till, nämligen Guds avbild.

Jesus i dödsriket – den förlorade kroppen

Vi måste börja vår konstruktiva teologi där det hela tog slut, i döden och med den förlorade kroppen. Bara här kan hoppet födas. I en fornkyrklig anonym homilia för påskaftonen läser vi: ”Gud, som blivit människa har dött, och dödsriket bävade. (...) Kristus sade: ’Med makt befäller jag de bundna: Kom ut! Och dem som är i mörkret: Bli ljus! Och de döda: Stå upp! (...) Stå upp, du min skapelse; stå upp du som jag har format till min avbild. Vakna, låt oss gå härifrån. Ty du är i mig och jag i dig, och vi är en enda oskiljbar person. (...) För din, människans skull blev jag som en hjälplös människa, fri bland de döda. (...) Vakna, låt oss gå härifrån. (...) Kerubtronen är beredd, uppvaktningen står redo, bröllopskammaren är inredd, rätterna är tillagade, de himmelska boningarna och hyddorna är beredda, skattkamrarna med goda ting har öppnats, och himmelriket har ställts i ordning sedan begynnelsen.”⁴

Det som är dött, tomt, mörkt och statiskt, uppmanar Kristus att vakna, att bli ljus, att stå upp och att gå härifrån. Det är att vända om och att vända blicken till det vi är skapade för. Målsättningen, himmelriket, beskrivs i mustiga kroppsliga bilder med både sexuella relationer i form av bröllopskammaren, måltidsrelationer med de tillagade rätterna och ett skapelsens och naturens överflöd av de goda tingen.

⁴ *Läsningar till Kyrkans Dagliga Bön, 2, Fastetiden*, Stockholms Katolska Stift, Katolska Liturgiska Nämnden, Stockholm, 1996; sid. 164 ff

Den förlorade kroppen förvandlas till en kropp av relationer. Den döda kroppen blir till en rörlig kropp i ständig förändring. Vi behöver inte frukta, för Kristus är i oss och vi är i Kristus. Den levande, rörliga människan är den sanna avbilden av Gud. Och det är detta berusande hopp och glädje som borde vara Kyrkans vittnesbörd!

Vem är då Guden som skapar och uppenbarar detta?

Vi kan nog alla hålla med om att det är avgudereri att se Gud som ”manlig”. Den judiska traditionen lär oss att vara misstänksamma mot alla slags bilder av Gud, även rent verbala sådana.

Gud uppenbarar sitt namn för Mose i den brinnande busken som ”Jag är den jag är”⁵. Här framträder Gud som person men utan någon speciell roll och definitivt inte med någon könsbestämning. Orden ”Jag är den jag är”, kan också översättas ”jag är den jag skall bli”. Om vi talar om Gud som ”jag är den jag skall bli” förvandlar vi vår traditionellt statiska gudsrepresentation av den ”oföränderlige” Guden till en dynamisk verklighet, till en Person som står i relation till och reagerar på den pågående och föränderliga skapelsen.

Den dynamiska tolkningen föds ur en desperation och förändrar vårt perspektiv, inte bara vår relation till Gud, utan framför allt till verkligheten som sådan. Med en dynamisk gudsrepresentation får vi en öppen världsbild och erkänner att vi både kan och måste förändras själva, det vill säga att gå omvändelsens väg. Om Gud är ”jag är den jag skall bli”, så måste även vi med nödvändighet i någon mån vara detsamma, om vi är skapade till Guds avbild och likhet. Vi är alltså inte färdiga med oss själva, utan är på väg.

Att vara berörd av Guds nåd – en eskatologisk människosyn

”Känn dig själv” stod det på Apollotemplet i antikens Delfi. Den kristna människosynen ställer i viss mån denna aforism på huvudet. Som personer kan vi aldrig känna oss själva fullt ut, eftersom vi är stadda i förvandling, vi växer och mognar i relation till en föränderlig verklighet och till det vi ytterst är kallade att bli. Vårt blivande ligger i framtiden. I detta är vi trygga, eftersom vi vet att vi är ”kända av Gud”, eller som Paulus säger i Första Korintierbrevet: ”Ännu ser vi en gåtfull spegelbild; då skall vi se ansikte mot ansikte. Ännu är min kunskap begränsad; då skall den bli fullständig *som Guds kunskap om mig*”⁶, och som Första Johannesbrevet uttrycker det: ”Mina kära, nu är vi Guds

⁵ 2 Mos 3:14

⁶ 1 Kor 13:12; min kursivering

barn, men det har ännu inte blivit uppenbart vad vi kommer att bli. Vi vet dock att när han uppenbarar sig kommer vi att bli lika honom, ty då får vi se honom sådan han är”⁷.

Den teologiska antropologin är både eskatologisk och målinriktad, och på så vis dynamisk, precis som vår gudsrepresentation utifrån gudsnamnet ”jag är den jag skall bli”. Den kristna antropologin är relationell i så motto att vi svarar på en kallelse som den Andre ger oss. Vi så att säga väcker kallelsen hos varandra. Det lilla barnet väcker kallelsen hos föräldrarna att älska och ha omsorg om det. Barnet påkallar föräldrarnas uppmärksamhet, ger dem en kallelse. Världen i hela dess skönhet och sårbarhet, i dess godhet och grymhet, ges oss som gåva i varje nu, och vi är kallade att uppmärksamt svara på densamma. Här visar det sig om vi tar ansvar, det vill säga om vi svarar på verkligheten, eller är ansvarslösa, det vill säga att vi låter bli att svara på den verklighet som omger oss.

Materien och kroppen är helt centrala i den judisk-kristna skapelsetron. Det är vår uppgift att ”se” den gudomliga närvaron i alla Naturens verk likaväl som att möta Guds avbild i varje enskild människa. Vår önskan måste vara att överallt ”avslöja” eller framkalla det gudomliga, eller som Karin Boye har skrivit: ”Jag ville måla en träsked så, att människorna anade Gud.”⁸ Vi är kallade till respekt, att låta Guds avbild avspegla sig i den vi möter, i den person vi har vår uppmärksamhet riktad mot. ”Respicere” betyder att något återspeglar sig i något annat. Vågar vi låta Guds avbild återspeglas i varandra och ta konsekvenserna?

Kristendomen måste göra upp med sitt tunga arv av kroppsförnekelse och flykt från verkligheten. Andlighet är att vara uppmärksam på något eller någon, att vara närvarande i världen, inte en flykt från verkligheten. Vi är inte kallade att gå ut ur våra kroppar och förneka dem, utan snarare att konkret visa att de är den Helige Andes och Guds tempel. Kroppen är central: Gud blev människa och antog kött, Guds ord blev kött, född av kvinna och dödad på ett kors.

En annan utmaning för den traditionella kristenheten och för vår människosyn är att frälsningen är social. Den franske jesuiten, Henri de Lubac, talade om att allt skapat är vidrört av Guds nåd, att Gud givit något av sig själv i varje människa och att alla samtidigt är helgade genom sin slutliga bestämmelse. de Lubac ansåg att allt skulle frälsas och att inget kunde frälsas förrän allt fullbordats i en enda enhet. Om bara delar av helheten, delar av mänskligheten, blev frälst så vore det inte en fullkomlig frälsning. Man skulle alltid sakna något. Lite halsbrytande skulle vi kunna säga att frälsningen inte bara är social utan också demokratisk.

⁷ 1 Joh 3:2

⁸ Karin Boye, *Dikter*, Den Svenska Lyriken, Bonniers, Stockholm, 1966; sid. 25

Utan att gå in i diskussionen om när Jesus blir Guds Son, när Jesus kan kallas Kristus, så är två saker avgörande. För det första, den historiska personen Jesus var man, men samtidigt är Jesus, liksom var och en av oss, först och främst människa. Och det är människan som är skapad till Guds avbild, mannen såväl som kvinnan. För det andra, när vi talar om Guds människoblivande så talar vi om att Gud blev som en av oss, lik oss i allt, utom i synd. Människoblivandet måste då omfatta både det kvinnliga och det manliga.

Den grundläggande händelsen som bekräftar att Gud blev människa är Jesu uppståndelse, vilket också är det enda avgörande för vår egen frälsning. Här blir det av största vikt att se Kristus som något vida större än den historiske Jesus, eller som Rosemary Radford Ruether skriver i sin klassiska bok, Sexism and God-talk: ”Kristus som en frälsande person och som Guds Ord, ska inte en gång för alla inkapslas i den historiske Jesus. Den kristna gemenskapen är en förlängning av Kristi identitet”⁹. Var och en av oss är döpt till Kristus, varje kvinna såväl som varje man. I dopet har vi gjorts likformiga med Kristus, eller som Paulus skriver i Galaterbrevet: ”Är ni döpta in i Kristus har ni också iklätt er Kristus. Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus”¹⁰. Här ligger också den eskatologiska kallelsen, uttryckt med Rosemary Radford Ruethers ord: ”Kristus som den befriade mänskligheten är inte begränsad till en statisk fullkomlighet i en person för två tusen år sedan. Det är snarare så att den frälsande mänskligheten går framför oss och kallar oss till ännu inte utforskade dimensioner av mänsklig frihet”¹¹.

Mannen såväl som kvinnan är till sitt väsen människa och person. Mannen såväl som kvinnan, var och en för sig, är människa i betydelsen biologisk varelse och skapad till Guds avbild och likhet. Mannen såväl som kvinnan är också till sitt väsen en person, det vill säga skapad som en relationell varelse, som ”blir till” i en social kontext. Om det är så att vi i dopet döps till Kristus så blir det svårt att tala om män och kvinnor som olika till sitt väsen, liksom det blir svårt att tala om Kristus som enbart man. Kristus är snarare representant för mänskligheten på samma sätt som såväl en man som en kvinna i sitt väsen som människa kan representera Kristus.

Könsolikheten mellan kvinna och man, liksom andra olikheter, är en modell för fruktbarhet i betydelsen förnyelse och nyskapande. Denna nyskapande förvandling sker i skärningspunkten mellan olikheterna, som att ljus och mörker tar form i varandras kontraster. Det är något gott i sig självt, och behöver inte

⁹ Rosemary Radford Ruether, *Sexism and God-talk, Towards a Feminist Theology*, SCM Press Ltd, London, 1983; sid. 138

¹⁰ Gal 3:27-28

¹¹ Se ovan; egen översättning

vara instrumentellt för något annat, som till exempel för barnalstring i äktenskapet eller för prästämbetet eller för någon slags auktoritetsutövning.

En gemenskap av vänner

Den Heliga Skrift visar hela tiden på nya relationsmönster. Det är alltid fråga om öppna, befriande och dynamiska relationer. Evangelierna liksom de nytestamentliga breven är fulla av uppbrott från traditionella familjehierarkier och visar istället på nya typer av gemenskaper. Blodsbanden spelar en allt mindre roll i den nya gemenskap som Jesus pekar hän mot. Det som istället ska utmärka de nya relationerna är att de ”hör och gör Guds ord” och att de bygger på tillit och uppmärksamhet precis som Jesu egen relation till Gud, ”Abba”. När Maria Magdalena möter den uppståndne utanför graven så bekräftas att vi delar samma förälder som Jesus: ”Jesus sade: ”Rör inte vid mig, jag har ännu inte stigit upp till min fader. Gå till mina bröder och säg dem att jag stiger upp till min fader och er fader, min Gud och er Gud”¹².

Texterna använder omväxlande bilden av oss som Jesu syskon och Jesu vänner. Det viktiga är att vi blir jämbördiga med Kristus, vi är ju Kristi levande kropp. Vänskap är relation, men det är också uppdrag, vänskapen förpliktar, som vi läser i Jesu avskedstal: ”Ingen har större kärlek än den som ger sitt liv för sina vänner. Ni är mina vänner om ni gör vad jag befäller er. Jag kallar er inte längre tjänare, ty en tjänare vet inte vad hans herre gör. Jag kallar er vänner, därför att jag har låtit er veta allt vad jag har hört av min fader. Ni har inte utvalt mig, utan jag har utvalt er och bestämt er till att gå ut i världen och bära frukt, frukt som består, och då skall Fadern ge er vad ni än ber honom om i mitt namn”¹³. Vänner delar de djupaste hemligheterna med varandra, precis som Jesus gör med lärjungarna.

Med bilderna av syskonskap och vänskap lägger Jesus själv grunden för en ny typ av ledarskap. Det bygger inte på maktmedel och hotelser, över- eller underordning. Istället pekar han på ett ömsesidigt förhållningssätt där man delar kunskap, information och hemligheter och är varandras tjänare.

Dopets nyskapande och förvandlande kraft

I den kristna traditionen har åtskilliga teologer talat om Jesus Kristus som vår Moder. Mest känd är förmodligen Julian av Norwich. Även de nytestamentliga texterna ger oss sådana bilder, exempelvis Jesus som hönan som vill samla

¹² Joh 20:17

¹³ Joh 15:13-16

Jerusalems barn under sina vingar¹⁴. Hur vi än vill tolka Johannesevangeliets version av Jesus på korset, så hör symbolerna samman med barnafödande. Det är bara ur en födande kvinna som det samtidigt kommer både vatten och blod: ”Men när de kom till Jesus och såg att han redan var död krossade de inte hans ben, utan en av soldaterna stack upp sidan på honom med sin lans, och då kom det ut blod och vatten”¹⁵.

Om vi menar att vattnet och blodet är symboler för dopet och eukaristin och att Jesus här föder fram kyrkan som sin egen kropp, så blir han här moder till oss. På samma sätt har vi också blivit födda av Gud, och är Guds barn. Författaren till Johannesevangeliet inramar på ett fantastiskt sätt sitt evangelium mellan korsfästelsescenen och prologen, där vi läser: ”Men åt dem som tog emot honom gav han rätten att bli Guds barn, åt alla som tror på hans namn, som har blivit födda inte av blod, inte av kroppens vilja, inte av någon mans vilja, utan av Gud”¹⁶. Vi är födda av Gud, Moder, och Gud, Jesus-Kristus på korset. Jesu samtal med Nikodemos åskådliggör denna förvandlande födelse på nytt, med de centrala orden: ”Sannerligen, jag säger dig: den som inte blir född av vatten och ande kan inte komma in i Guds rike. Det som har fötts av kött är kött, och det som har fötts av ande är ande. Var inte förvånad över att jag sade att ni måste födas på nytt. Vinden blåser vart den vill, och du hör den blåsa, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Så är det med var och en som har fötts av anden”¹⁷.

Vi återkommer här till auktoriteten i Kyrkan. Förutsättningen att den förlorade kroppen ska födas och ta form är att gemenskapen tar emot den Helige Ande. Det är Anden som ska vägleda gemenskapen ”med hela sanningen”, som Johannesevangeliet slår fast¹⁸. Det är alltså kyrkan som sådan som har auktoriteten och är en garanti för sanningen. Varje medlem i kyrkan har ett ansvar att bevara, fördjupa och växa i denna troserfarenhet. Vi är således alla del av trostraderingen, det vill säga del av kyrkans apostolicitet. Den yttersta auktoriteten är den Helige Ande och när hela kyrkans kropp har en samsyn får gruppen auktoritet i så måtto att det visar att gruppen verkligen är ledd av Helig Ande. Samtidigt blåser Anden vart den vill och vi är på väg och i ständig förvandling.

I den nicenska trosbekännelsen finns kriterierna för att vara en kyrklig gemenskap. Det står att kyrkan är ’en, helig, katolsk eller allmännelig och apostolisk’. Trovärdigheten och auktoriteten visas i hur vi förverkligar dessa kriterier. Kriterierna antyder en strävan, något ännu inte fullbordat.

¹⁴ Luk 13:34

¹⁵ Joh 19:33-34

¹⁶ Joh 1:12-13

¹⁷ Joh 3:5-8

¹⁸ Joh 16:13

Mänskligheten är inte *en* enad mångfald *än*, kyrkan är inte helt igenom helig *än*, hon är inte helt katolsk, i betydelsen allmänlig och öppen, *än*, och hon har inte nått sitt apostoliska slutmål, *än*. Samtidigt finns förmågan där och auktoriteten ligger i om den kyrkliga gemenskapen strävar mot sitt inneboende och nedärvda mål.

Dopet ger oss en inprägling, *character*, att varje kristen är kallad att handla i Kristi person, att vi är döpta till Kristus. Det är både en gåva och en kallelse. Vi är de vi ska bli, alltmer Guds avbild och likhet. Vi ska bli mer människa, Guds människoblivande i världen, genom att verkligen anta kött. Det är Andens verk att historien igenom föda fram en kropp åt Gud, och vi är den kroppen.

Kristen antropologi är eskatologisk och målinriktad. Barnets mål är att bli kvinna eller man, syndarens mål är att bli helig. Vi förstår vårt vara i det vi kommer att bli, inte bara i det vi är. Guds bilden, Gudsligheten i oss är inte bara något vi har, utan något som blir till i en dynamisk process. Paulus ord kan än en gång ge oss hopp: ”Och alla vi som utan slöja för ansiktet skådar Herrens härlighet förvandlas till en och samma avbild; vi förhärligas av denna härlighet som kommer från Herren, Anden”¹⁹.

Genom Guds fortgående människoblivande lever vi med ett verkligt hopp om att bli mer människa och förvandla våra relationer från makt till auktoritet, från över- och underordning till jämbördighet, från härskartekniker till vänskap. En konstruktiv teologi ska hjälpa oss att medvetet finnas till i denna *incarnatio continua*.

Sr Madeleine Fredell OP

¹⁹ 2 Kor 3:18